

Lze se domnívat, že všechny dosavadní pokusy o explikaci krásy ztroskotaly díky tomu, že nebyly vzaty v úvahu strukturovanost pojmu, relace objektů ke kategoriím a estetickým normám uvnitř těchto kategorií.

Krásné může být téměř cokoli. Jistě, krása je především vlastnost individuí. Vždyť např. říkáme, že obraz Mona Lisa je krásný, a tím myslíme určité individuum, které má vlastnost *být obrazem, který namaloval Leonardo da Vinci* a nazval jej *La Gioconda*. Nebo říkáme, že letošní česká Miss je krásná, atd. Krásná je ale také určitá hudební skladba nebo literární dílo, tedy entity typů jiných než individua. Proto lze rozumět polymorfii krásy nejlépe jako vlastnosti objektu určitého typu.

Budeme vycházet z předpokladu, že objekty musí být relativizovány k ideální objektivní estetické normě té které kategorie. Dalo by se říct, že nějaký objekt je krásný, protože má vlastnosti, které splňují nějakou estetickou normu daného žánru. Např. obraz či socha splňuje určité estetické proporce. Nebo žena má souměrný, ale ne úplně pravidelný obličej. Pro jednoduchost uvažujme typ žánru jako rovněž vlastnost individuí. Např. žánry budou vlastnosti být malířským dílem, být sochařským dílem, literárním dílem, hudební skladbou, lidskou bytostí, mít duchovní kvality, atd. Estetická norma pak přiřazuje žánru (kategorii) určitou množinu vlastností individuí: např. žánru malířské dílo přiřazuje vlastnosti mít proporce ty a ty, být barevně sladěn, atd.

Následující tvrzení tvoří východiska naší explikace:

1. I bez definice krásy jsou v soudech vyčleňovány objektivně (= nezávisle na tom, kdo právě vyčleňuje) krásné objekty. Kdyby tomu tak nebylo, byla by estetika disciplínou psychologie a nijak by se netýkala objektů existujících mimo subjekt. Celý projekt estetiky by se omezil na konstatování individuálních preferencí, cokoli by bylo správně, protože nic by nebylo špatné: *anything goes*.
2. Objekty jsou vyčleňovány jako krásné pomocí individuálních vkusů, které mohou být lepší nebo horší v tom smyslu, že ten, kdo objektivně krásný objekt označí za krásný, má odpovídající vkus a je kompetentním vnímatelem. Kdyby tomu tak nebylo, pak by celý projekt umění, stejně jako estetika, byly jen ztrátou času. Ale všimněme si, že se zde připouští (korespondenční) pojem pravdivosti estetických soudů. Kdyby byla krása výlučně subjektivním stavem bez jakéhokoliv kauzálního vztahu k vnějšímu světu, pak by mezi hodnotícím a hodnoceným platil toliko nahodilý vztah. Umělecká kritika by byla svévolnou záležitostí, umělecké školy by bylo lépe

¹¹¹ Kapitola je přepracovaným jádrem článku NIEDERLE, R., DUŽÍ, M. Explikace pojmu krásy. In: Sousedík, P. (ed.): *Logika, jazyk, věda*, Praha: Filosofie-Filosofický ústav Akademie věd ČR, 2005, s. 205–221.

zrušit. Zablokovala by se tím i jen sama možnost vysvětlení, proč jsou některá díla lepší než jiná.

3. Objekty lze porovnávat co do stupně krásy: existují objekty krásnější než jiné. Přijímáme jako předpoklad. Opak by znamenal, že všechna díla jsou sobě rovná, což je absurdní.
4. Neexistuje absolutně krásný (nejkrásnější) objekt, ale pouze objekty krásné relativně k dané kategorii (např. malířství) a k určité estetické normě uvnitř dané kategorie (např. k realismu uvnitř malířství). To, že neexistuje absolutní krása, je spíše naše hypotéza. Nicméně, i kdyby absolutní krása existovala, nebyli bychom schopni ji posoudit. Ale můžeme si být alespoň jisti, že v jednotlivých kategoriích takové normy krásy jsou.
5. Otázka je, zda tato estetická norma může být libovolná, nebo zda zde hraje roli jakási „estetická“ nutnost z hlediska krásy. Máme za to, že taková norma nemůže být jakákoli. Kdyby mohla být libovolná, pak by právě tato libovolnost kladla normy na jednu úroveň v hodnocení a komparativní „lepší než“ by z kritické praxe vypadlo jako irelevantní.
6. Objekty musí být relativizovány k ideální objektivní normě té které kategorie. Této normě se nelze naučit, je apriorní. Proč? Tak lze totiž přirozeně vysvětlit, proč se tvůrci nespokojují s již dosaženým, ale usilují o tvorbu nového, o *nové*, doposud *neexistující* kombinace vlastností dávající dokonalejší krásu v dané kategorii. Přirozeně, ve skutečné práci uměleckého kritika (pakliže soudí na základě estetických, nikoli politických, ideologických, konceptuálních či podobných kritérií) jsou přechody mezi kategoriemi nebo normami spíše neostré a orientace na množství vlastností v relaci ke kategorii a normě zde má explikační, nikoli normativní charakter.
7. Vkus má stránku apriorní (talent) a aposteriorní (kritická praxe). Jsou lidé nadaní hudebně, jiní mají nadání literární atd. Tím míníme, že lidé patřičným způsobem nadaní poznají díla lepší než jiná takřikajíc okamžitě. Neustálým cvikem tuto svoji vložku zjemňují ve smyslu určitějšího rozeznávání stupňů *n* v dané kategorii.
8. Krása je závislá na vlastnostech objektů jiných než je krása sama. Nebudeme se zde zabývat krásou matematických či logických entit. Naším zájmem je krása objektů (individuí), která je dána souhrnem jejich empirických vlastností. Pojem krásy je pak zajisté pojmem empirickým. Není možno pouze na základě znalosti tohoto pojmu bez (alespoň částečné) znalosti stavu světa „vypočítat“, zda je daná entita krásná, či které entity jsou krásné. Kdyby nebyly entity esteticky hodnoceny podle jejich vlastností, pak by bylo estetické hodnocení apriorní záležitostí. Bylo by možné hodnotit film, který jsme prospali, báseň, kterou jsme nečetli, obraz, jenž jsme nikdy nevnímali. Kdo by bral vážně kritika, který by hodnotil apriorně? Naopak je faktem,

že věci jsou esteticky hodnoceny *a posteriori*, na základě jejich vlastností přístupných lidským smyslům.

9. Správné estetické soudy lze pak přirozeně explikovat následujícím jednoduchým způsobem (P = pravda estetického soudu; N = nepravda estetického soudu):

	Soud: „Objekt je kategorie <i>K</i> a má krásu stupně <i>n</i> .“	Soud: „Objekt je kategorie <i>K</i> a nemá krásu stupně <i>n</i> .“	Soud: „Objekt není kategorie <i>K</i> a má krásu stupně <i>n</i> .“	Soud: „Objekt není kategorie <i>K</i> a nemá krásu stupně <i>n</i> .“
Fakt: Objekt kategorie <i>K</i> má krásu stupně <i>n</i>	Pravda	Nepravda	Nepravda	Nepravda
Fakt: Objekt kategorie <i>K</i> nemá krásu stupně <i>n</i>	Nepravda	Pravda	Nepravda	Nepravda
Fakt: Objekt kategorie jiné než <i>K</i> má krásu stupně <i>n</i>	Nepravda	Nepravda	Pravda	Nepravda
Fakt: Objekt kategorie jiné než <i>K</i> nemá krásu stupně <i>n</i>	Nepravda	Nepravda	Nepravda	Pravda

Předběžná explikace:

Objekt O je krásný, když patří do nějaké kategorie, pro kterou existuje estetická norma, která některé vlastnosti objektu O přiřazuje dané kategorii jako estetické.

Objekt však může být krásný v jedné kategorii a ošklivý v kategorii jiné, a předpokládáme, že žádný objekt není absolutně krásný ani ošklivý. Budeme proto krásu relativizovat vzhledem ke kategorii. Navíc, objekty porovnáváme co do stupně krásy. Proto další možná explikace je:

x má krásu stupně n vzhledem ke kategorii K právě když počet vlastností entity x , které vyhovují nějaké estetické normě této kategorie, je roven n .

Nyní tedy je Krása stupně n explikována jako vztah mezi objektem x a kategorií k .

Tuto explikaci ještě zpřesníme. Ne všechny vlastnosti přispívají ke kráse objektu stejnou měrou, některé působí dokonce v tomto ohledu negativně. Proto estetická norma bude přiřazovat jednotlivým vlastnostem objektu (kladnou nebo zápornou) *míru*, s jakou tato vlastnost přispívá v dané kategorii ke kráse objektu (a tím také vlastnosti objektu uspořádáme dle estetického kritéria). Konečná explikace pak bude následující:

Celkový stupeň krásy objektu x je dán sumou měř, s jakými jednotlivé vlastnosti objektu přispívají k jeho kráse dle nějaké estetické normy dané kategorie.

Mohli bychom tuto explikaci ještě zobecnit: Vždyť např. říkáme že každá žena je (nějak) krásná, a pod. Takovouto krásu bychom mohli jednoduše definovat tak, že existuje kategorie a norma, dle které je objekt krásný.

Uvedenou explikaci (či nějakou jí podobnou, zachovávající její strukturu) lze považovat za explikaci platónského absolutního pojmu krásy. Tento pojem je ovšem pojmem neúplným, protože obsahuje proměnnou kategorii: je třeba její hodnotu při každém konkrétním použití doplnit. Hodnotíme vždy daný objekt vzhledem k určité kategorii.

Výhody uvedené explikace jsou tyto:

- a. zohledňuje, že něco může být krásné z hlediska jedné kategorie a současně nebyť krásné z hlediska kategorie jiné, např. může být žena krásná z hlediska kategorie fyzické krásy a současně ošklivá z hlediska kategorie krásy duševní (jak o tom mluví Platónova Diotima);
- b. připouští, že krásný objekt může mít mezi vlastnostmi přispívajícími k celkové kráse též vlastnost nebo vlastnosti esteticky negativní;
- c. říká, že např. objekt kategorie abstraktní malířství nelze hodnotit pomocí normy (souboru vlastností) malířského realismu.
- d. dva lidé se mohou v hodnocení téhož objektu lišit. I když budou hodnotit v naprosto stejné kategorii, relativizace výpočtu stupně krásy k existujícím normám způsobí, že jejich hodnocení se liší: Nemají prostě stejný vkus a neznají onu objektivní normu stejně dobře. Lidé nejsou stejně nadaní a nemají stejné zkušenosti.
- e. uvnitř kategorie jsou porovnávána různá díla co do jejich shodnosti s ideální normou.
- f. existuje nejlepší dílo daného žánru (vzhledem k ideální normě); možná je právě tato okolnost ve výtvarném umění příčinou popularity tolika prohlášení o konci umění: jak ještě zdokonalit taková mistrovská díla žánru portrét (přesněji: autoportrét) jako jsou Rembrandtovy pozdní autoportréty?

- g. Díky uspořádanosti lze tvrdit, že krása se musí lišit od pouhého součtu jejích složek.
- h. Příčina kritických diskrepancí může spočívat v dosazování různé kategorie nebo normy kategorií, nebo se v neshodě na konkrétních vlastnostech způsobujících, že objekt má být krásný.